ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ АДАПТУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Kobernyk Halina
Candidate of Pedagogical Sciences, Professor
Department of theory of elementary education
Uman State Pedagogical University after Pavlo Tuchuna
Sadova str, 28 Uman, Ukraine 20300
Г. І. Коберник
завідувач кафедри теорії початкового навчання,
канд. пед. наук, професор Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини, Україна

Effective pedagogical conditions of training individualization realizing have been theoretically proved in the article. In particular it is about organizing a student's situation of success in the process of educational and cognitive activity by the way of learning material adaptation to the levels of learning competences of elementary school children.
Key words: individualization, success, material adaptation, elementary schoolchildren.

В статті теоретично обгрунтована одна з ефективних організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення індивідуалізації навчання. Зокрема йдеться про засвоєння студентами шляхів адаптування навчальних до рівнів навчальних компетенцій учнів на різних етапах його засвоєння.
Ключові слова: підготовка вчителя, навчання, індивідуалізація, адаптування, школярі.

Вступ. Перебудова системи вищої освіти передбачає виведення її на світовий рівень, а тому стосується багатьох проблем, серед яких чільне місце належить професійній підготовці висококваліфікованих педагогічних кадрів, зокрема майбутніх учителів початкової школи. Практика доводить, що особистісно-розвивальна спрямованість освіти неможлива без індивідуалізації навчання.

Адже на початку навчання вчитель зустрічається з тим, що діти, які прийшли в школу, відрізняються одне від одного розвитком, готовністю до засвоєння знань, темпом роботи, швидкістю запам'ятовування, спостережливістю, зосередженістю. І вчитель, плануючи вивчення навчального матеріалу, має враховувати, що кожна дитина неповторна, має свій індивідуальний темп росту й розвитку, свій індивідуальний спосіб навчання. Він має створити такі умови, які б сприяли ефективному навчанню відповідно до рівня розвитку учнів, забезпечували б у процесі навчання подальший розвиток здібностей та інтересів школяра [10].

Великі потенційні можливості для розв'язування цих проблем має індивідуалізація на всіх етапах навчання.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше пропонується адаптовувати зміст навчальних завдань до рівнів навчальних компетенцій молодших школярів.

Аналіз джерел і аналіз літератури. Проблемі індивідуалізації навчально-виховного процесу відводили значне місце такі видатні педагоги як Я. А. Коменський, Д. Локк, Ж. – Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, А. Дістерверг, К. Д. Ушинський, П. Ф. Каптєров, Б. Д. Грінченко.

Активно досліджуються питання індивідуалізації з середини XX століття, що знайшло своє відображення в працях Ш. О. Амонашвілі, Д. М. Богоявленського, Н. А. Менчинської, А. А. Бударного, Ю. З. Гільбуха, С. П. Логачевської, Л. С. Славіної, В. О. Сухомлинського, О. Я. Савченко, І. М. Чередова, І. Унт та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення індивідуалізації навчання в умовах адаптування навчальних завдань.

Методи дослідження. Аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення передового педагогічного досвіду.

Постановка проблеми. У процесі дослідження нами була виявлена суперечність між необхідністю підвищення якості засвоєння кожним учнем програмового матеріалу та недостатнім володінням учителями теоретичними знаннями та практичними вміннями здійснювати індивідуальний підхід до навчання молодших школярів в умовах адаптування навчальних завдань.

Результати. У "Педагогічній енциклопедії" індивідуалізація розглядається як "…організація навчального процесу, за якого вибір способів, засобів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання"[7, 201].

У дослідженнях В. А. Крутецького, М. В. Ляховицьких, С. Ю. Ніколаєвої індивідуалізація навчання трактується як максимальне наближення процесу навчання до оптимальної моделі, коли кожен учень працює у зручному для нього темпі, манері, що відповідають його загальній підготовці, здібностям, обсягу оперативної пам'яті, рисам характеру та емоційному стану.

У сучасній психолого-педагогічній літературі спостерігається велике розмаїття
формулювання означення поняття індивідуалізації:

1) організація навчального процесу, під час якого вибір способів, прийомів і методів навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень їх розвитку, здібностей до навчання [1, 20];

2) навчання, яке орієнтується на індивідуально-психологічні особливості учня, будується з урахуванням цих особливостей [5, 187];
3) одна із особливостей гуманності способу життя. Характерною її ознакою є те, що орієнтація способів і темпів навчання будується з урахуванням індивідуальних відмінностей учнів, рівня розвитку навчальності й темпів руху вперед у навчанні [2, 101];
4) це дидактичне положення, одна з двох взаємозв'язаних сторін колективного характеру навчання і врахування індивідуальних особливостей учнів. Індивідуальний підхід до школярів у навчанні передбачає, при безумовній єдиності основного змісту загальної освіти, відбір елементів навчального матеріалу, методів навчання, наочних і технічних його засобів, розумне поєднання загально-класних, групових і індивідуальних форм його організації з урахуванням особивостей кожного учня з метою оптимального впливу на всебічний гармонійний розвиток його особистості [8, 18];
5) це здійснення принципу індивідуального підходу, врахування індивідуаль- них особливостей учнів у процесі навчання в усіх його формах і методах незалежно від того, які особливості і якою мірою вони враховуються [9, 8].
Поняття «індивідуалізація» навчання, що склалося в даний час, розглядається всіма науковцями і як необхідна умова, і як ефективний засіб особистісно орієнтованого начального процесу.
Виходячи з того, що великий вплив на ефективність процесу навчання мають індивідуальні особливості в розумінні таких компонентів пізнавальної діяльності, як сприймання, увага, пам'ять, мислення, а також спеціальні здібності, в загальному розумінні поняття "індивідуалізація навчання" розглядається, як пристосування навчальних впливів до індивідуально-психологічних особливостей кожного учня, з одного боку й створення сприятливих умов для розвитку спеціальних здібностей і можливостей учнів, з другого.
Під час використання поняття "індивідуалізація навчання" необхідно мати на увазі, що при його практичному здійсненні мова йде не про абсолютну, а відносну індивідуалізацію. В межах шкільної практики індивідуалізація завжди від- носна з таких причин:
1) переважно враховуються індивідуальні особливості не кожного окремого учня, а групи учнів, які володіють приблизно схожими особливостями;
2) враховуються тільки відомі особливості або їх комплекси й саме такі, які важливі з точки зору навчання, й поряд із цим може використовуватися ряд особливостей, врахування яких у конкретній формі індивідуалізації неможливе або навіть не так вже необхідне (наприклад різні властивості характеру або темпераменту);
3) іноді відбувається врахування деяких властивостей або стану тільки в тому випадку, якщо саме це важливо для конкретного учня (наприклад, талановитість у якій-небудь галузі, порушення здоров'я);
4) індивідуалізація реалізується не в усьому обсязі навчальної діяльності, а епізодично або в якому-небудь виді навчальної роботи.
Ми підтримуємо думки авторів, які вважають, що індивідуалізація процесу навчання передбачає вибір такої стратегії, яка максимально сприяла б розвитку особистості. Педагог повинен шукати ті специфічні для кожного не схожі, непо- вторні умови, які б вплинули на формування визначальної риси характеру, на розвиток якостей особистості, життєвої активності.
Підготувати вчителя, здатного ефективно здійснювати індивідуалізацію навчання – одне з важливих завдань вищого навчального педагогічного закладу. Проте праць саме практичного характеру, які готові розв'язати дану проблему на рівні підготовки майбутніх кадрів для школи, недостатньо. Майбутнього вчителя ще за студентською лавою ми маємо переконати, що примус, особливо у початковій школі, не дасть бажаних результатів ні в навчанні, ні в вихованні. Тому слід готувати вчителя який своїми діями сприяв би включенню внутрішніх активізаторів діяльності учнів, зацікавленості школяра в здобутті нової інформації, шляхом створення ситуації успіху, атмосфери довіри, співробітництва, взаємоповаги та ін..
«Завдання полягає в необхідності змінити умови навчання так, щоб більшість учнів вчилися на рівні пізнавальних інтересів, які зростають, і лише по відношенню до меншої частини з них, і то як виняток, були б використані засоби спонукання» [4, 124.].
Ефективним способом виключення примусу до навчання як показало наше дослідження, є дотримуючись таких психолого-педагогічних умов:
- адаптування навчальних завдань до індивідуальних особливостей учнів;
- активного включення самого учня в навчально-пізнавальну діяльність, організовану на основі внутрішньої мотивації;
- організації спільної діяльності учнів, що забезпечує діалогічне спілкування та партнерські стосунки в процесі засвоєння нових знань.
Зупинимося на першій умові. Учені розглядають адаптацію [від лат. Adaptatio – пристосування] як процес пристосування будови до нових умов існування [3; 6; 7]. Проте, в педагогіці вчені ведуть мову про адаптацію живих організмів до оточуючого середовища. А ми будемо розглядати адаптування навчальних завдань до рівнів предметних компетентностей, враховуючи які, педагог має спрямовувати свої дії на позитивну динаміку «зони найближчого розвитку» кожного учня класу.
Аналіз педагогічного досвіду свідчить, що при адаптуванні навчальних завдань доцільно відштовхуватися від рівня навчальних компетенцій учнів. Це забезпечить для кожного з них оптимальний характер пізнавальної діяльності в процесі навчальної роботи.
У процесі вивчення фахових методик доцільно, щоб майбутній учитель початкової школи зрозумів, що адаптування завдань до рівнів навчальної компетентності учнів запобігає труднощам, що можуть виникнути на уроці, та не допускає

відставання дітей з низьким рівнем навчальних компетенцій, з іншого – не стримує темпу зростання учнів з високим їх рівнем. Цим педагог створює умови для активізації «зони найближчого розвитку» всіх дітей класу, тобто кожен учень дістає таке навантаження, яке відповідає його рівню навченості. На всіх етапах навчання особлива увага звертається на учнів з низьким рівнем
навчальних можливостей. Звичайно, організація роботи на виконання адаптованих завдань потребує відповідного педагогічного такту.

Загальновідомо, що діти швидко і якісно опановують знання тоді, коли вони ґрунтуються на раніше засвоєних чи власному практичному досвіді. Тому учнів обов'язково треба готувати до сприймання нового матеріалу. Адже легше не допустити неточності в сприйманні учнями того чи іншого поняття або правила, ніж потім її виправляти. Тому майбутній учитель має усвідомити, що починати тут слід з матеріалу, який вивчається, а потім на його основі окреслити коло питань, що їх необхідно відновити в пам'яті учнів. Тоді педагог має розробити систему діагностичних завдань, яка дасть змогу з'ясувати рівень предметних компетенцій на яких будуть базуватися нові. Студенти вчаться за результатами діагностичної роботи виділяюти тимчасові навчальні групи, а потім організувати
роботу цих груп на ліквідацію прогалин у знаннях, які були виявлені з допомогою діагностичної роботи. Наприклад, якщо діагностична робота складалася з двох завдань, то в класі виділиться 4 групи дітей: I – ті, хто справився з роботою повністю; II – ті, хто не виконав першого завдання; III– ті, хто не виконав другого завдання; IV – ті, хто жодного завдання не виконав.

I група на наступному етапі одержує ускладнене завдання, ніж було в діагностичній роботі, що наближує учня до засвоєння нового матеріалу; II і III групи одержують на картках систему (3-4 завдання) завдань аналогічних тим, яких вони не змогли виконати, але з підказкою до їх виконання у письмовій формі (зразок; інструкція; правило; вказівка, на якій сторінці знайти правило, яким необхідно скористатися; схеми і т. п.) IV – працює з учителем по ліквідації відповідних прогалин у знаннях (або одержує дві картки, які отримали учні II і III груп), тобто готується до сприймання нового матеріалу.

Якщо учні першої групи швидше справилися з завданням, то їм треба дати ще завдання творчого характеру або на поглиблення знань, або ж вони допомагають учням II і III груп. Завдання I групи перевіряє вчитель. Завдання решти груп перевіряють учні, записавши на дошці правильні розв'язки.

За таких умов створюється ситуація, під час якої кожна дитина готова сприймати матеріал, який вивчатиметься. Вона відчуватиме себе рівною серед товаришів, бо зможе брати активну участь у виведенні правил, висновків. Дитина відчуватиме впевненість у собі, до неї, хоча і маленький, прийде успіх, який окрилює кожну дитину і надихає на нові справи.